



Hudba ako zázračná alebo (trinásta?) komnata – príspevok k umeleckej činnosti Bela Felix

MARIANNA KOLOŠTOVÁ



Summary

The author in the paper reflects the view on the artistic activity of the emeritus professor Belo Felix. She deals with the choral composition „Zázračná komnata“ as a part of the long-term polyesthetic project realised in Bibiana in Bratislava. She presents the brief characteristic of Belo Felix's artistic and compositional process and his activities which overlap, complement and integrate in the concrete projects, as well as in the choral activities for advanced children's choirs.



Profesor emeritus **Belo Felix (1940)** je výraznou osobnosťou slovenskej hudobnej pedagogiky, ktorá už niekoľko rokov relevantne ovplyvňuje vyučovanie hudobnej výchovy a rozvoj hudobnej pedagogiky na Slovensku. Jeho profesionálny profil má tri základné komponenty: pedagogický, publikačný a umelecký. Spoločným menovateľom a dominujúcou tematikou týchto aktivít je rozvíjanie a usmerňovanie elementárnej hudobnej tvorivosti detí (a študentov) prostriedkami tvorivej dramatiky a zážitkového učenia a jej využitie v školskej i mimoškolskej hudobnej činnosti.

Umelecká činnosť Bela Felix

Umelecká činnosť Bela Felix nie je jeho celoživotnou profesionálnou doménou, početne nie je rozsiahla vzhľadom na bohatú pedagogickú a vedecko-publikačnú činnosť¹. Rozvíjal ju sporadicky, mnohokrát cielené pre potreby vokálnych telies, prípadne dedikoval vyspelým detským i dospelým speváckym zborom. Je typom umelecko-pedagogickej osobnosti, ktorej špecifickú oblasť predstavujú interaktívne celoštátne komponované projekty (2), scénická hudba pre profesionálne divadlá (21) viachlasné (a capella) skladby pre detský zbor (3), skladby pre detský zbor so sprievodom

hudobného nástroja (2), úpravy skladieb (a capella) pre miešaný a detský spevácky zbor (6), úpravy skladieb pre ženský a detský spevácky zbor so sprievodom hudobného nástroja (10) a menšie produkcie regionálneho významu. Zvláštne a osobitné postavenie zaujíma v jeho kompozičnej práci detská piesňová tvorba², hudobno-dramatické koncepty a scénická hudba pre amatérské divadlá i zborníky detských tanečných piesní. Špecifickú zložku týchto aktivít predstavujú nahrávky vzdelávacích programov pre deti a mládež realizované v Slovenskom rozhlas, štúdio Banská Bystrica, v ktorých účinkovali deti z rozšírenej hudobnej výchovy³.

Samostatnú kompozičnú činnosť rozvíjal Belo Felix i na báze profesionálnych produkcií interaktívnych, multimediálnych, celoštátne komponovaných projektov pod gesciou Ministerstva školstva SR. Urobiť hudbu zaujímavou aj pre hudobne menej nadaných bolo cieľom výstavy *Odklinanie hudby alebo od Orfea k Orffovi*, ktorá bola úvodnou časťou k projektu Hudba ako zázračná (alebo trinásta?) komnata realizovanom v Bibiane, medzinárodnom dome umenie pre deti v Bratislave. Jej mottom bol

citát skladateľa Carla Orffa: „Každé dieťa je stvorené pre hudbu, a preto má na ňu právo“. Dramaturgia prehliadky vychádzala z príbehu bájneho Orfea, ktorý spočiatku načúval zvukom prírody, napodobňoval ich až nakoniec hral a spieval tak krásne, že ho v úžase počúvala živá aj neživá príroda. Výstava návštevníkom ponúkla rozprávkovú cestu za hudbou. Na nej sa deti, ale aj dospelí zoznámili s prvými hudobnými nástrojmi a aj s prvými pokusmi ľudí stvoriť pieseň a spolu s hudobným sprievodom dospieť až k vzniku hudobného diela. Obdobným projektom menšieho rozsahu bol cyklus hudobných programov *Karneval*, ktorý sa v Bibiane realizoval od októbra 2002 do novembra 2003, kde bol Belo Felix autorom hudby i scenára. Hudobný program bol pozvánkou do zázračnej krajiny, kde sa jej obyvatelia vyjadrujú zvukmi a hudbou.

Rozsiahlý polyestetický projekt *Hudba ako zázračná (alebo trinásť?) komnata* sa realizoval v Bibiane od novembra 2004 do marca 2005 na námet dramaturgičky Bibiany Mgr. art. Evy Čárskej. Autorkou scenára bola Jana Živicová a o výtvarno-priestorové riešenie sa postarali Katarína Michalová a Soňa Sadílková. Kompozícia skladby *Zázračná komnata* (2004) so sprievodom klavíra na text Tomáša Janovica je úzko spätá s týmto vizuálno-akustickým projektom a dedikovaná telesu, ktoré práve v roku vzniku kompozície oslávilo 30. výročie svojho založenia. Skladateľ k zborovej partitúre pripísal: „*Venujem detskému speváckemu zboru Priboj z Prievidze a všetkým skvelým ľuďom, ktorí či už spoza klavíra, dirigentského pultu alebo z pozadia zabezpečujú, aby toto skvelé teleso rozdávalo už tridsať rokov radosť z hudby veľkým i malým*“.

Podľa pôvodného zámeru mala časť skladby *Zázračná komnata* zaznieť ako vstupná, iniciácia hudba, ktorá sprevádza deti pri objavovaní sveta hudby. Po rôznych peripetiách, keď spoločne hľadajú „kľúč“ k zázračnej komnate hudby (motív detskej riekanky so-la-so-mi, cez identifikáciu zvukov a ticha, porovnávania hluku, chaosu a harmónie, vytvárania zvukového príbehu, objavova-

nia ľudského hlasu a jeho možností, boja s drakom Antimuzikusom a vytvorenia vlastnej melódie) za „deviatimi riekami a deviatimi horami“ objavujú deti zázračnú komnatu hudby.

Prihliadnuc na vysokú interpretačnú úroveň detského speváckeho zboru Priboj (dirigent Alfonz Poliak⁴) využil skladateľ v skladbe prostriedky klasickej i rozšírenej tonality, modality i malej aleatoriky, ambitus kompozície siaha od e v altových hlasoch až po g² v sopránových partoch. Celú skladbu možno z hľadiska formy rozdeliť na dve časti, ktoré pri koncertnom uvedení môžu zaznieť attacca, v projekte však boli akýmsi rámcovaním príbehu a zazneli na jeho začiatku i v závere.

Prvý diel I. časti (A) uvádza jednoduchú dvojdielnu melódiu v klasickej trojhlasé, postavenú na ostínateľnej oktáve klavíra. Z úvodného G-dur skladba moduluje do dominantnej D-dur tóniny. (Obr. 1)

Druhý diel (B) je postavený na striedaní dvoch sekundakordov vo vzdialenosti malej sekundy. Staccatom klavírneho sprievodu je navodená atmosféra tajomných krokov a hľadania zázračnej komnaty. Po dvoch taktov klavíra sa pridáva v oktávovom unisone zbor, najprv tajomne – mezza voce, potom vitá voce postupne zosilňuje ostínatnu dvojtónovú melódiu, tentoraz v paralelných kvartách v sopránových a altových hlasoch. Sprievodná figúra klavíra sa mení na prerývané šestnástiny exponované výrazne rytmicky. Nad nimi svieti sólový soprán s textom *hľadaj zázračnú komnatu*. (Obr. 2)

Po štyroch taktov rytmický pohyb ustáva a nad ostínatnou oktávou klavíra v basovej polohe sa ozve recitativo motív zboru najprv v unisone, potom v štvorhlase či je tam a či tu... s moduláciou do D-dur. Na tomto mieste I. časť končí. (Obr. 3)

II. časť začína ako repríza I. časti s mierne pozmeneným textom. Druhý diel je však iný. Soprány v malej aleatorike opakujú a dynamicky zosilňujú v kánonicky posunutom viachlase rytmizovaný text *Krok za krokom*... Po 12 taktov sa pridávajú nad oktávovým



ostinátom klavíra alty opakujúce ostinátnu figúru v B-dur (*Stvorili sme sami, stvorili sme z ticha*), aby sa napokon pridali soprány s melódiou, kde prevládajú kvintové a kvartové skoky v exponovanej vysokej polohe (*ff*) s textom: *z tichučkého ticha*. (Obr. 4)

V záverečnej časti (meno) sa pracuje s klasickým štvorhlasom v tónine Es-dur. Tempo sa trochu zrýchli cez mediantu (G-dur) a následnú subdominantu (C-dur) sa dostávame do záverečnej tóniny G-dur. Táto modulácia je utvorená aj klavírom – chromatickým postupom sextakordov (G-A-Ais-H). Úplný záver je upokojením celej skladby, čo vyjadruje aj klasická tonálna kadencia (*Hudbu, ktorá dýcha*). Do záverečného brumenda zaznejú ešte altové (chlapčenské hlasy) v extrémne nízkej exponovanej polohe. (Obr. 5)

Vlastný umelecko-kompozičný proces Bela Felixu nie je možné postihnúť úplne vzhľadom na osobitosť, neopakovateľnosť, veľkú variabilitu a flexibilitu tvorenia ako takého. Aj vzhľadom na súčasnú poznatkovú základňu v oblasti tvorivosti sme sa sústredili predovšetkým na vonkajšiu javovú stránku, ktorá je súčasťou hudobno-tvorivých činností a vyúsťuje do konkrétneho výsledku tvorby. Na margo uvedeného je nutné poznamenať, že proces formovania tvorivého potenciálu každého skladateľa je vždy jedinečný a zložitý, má svoje amplitúdy. Je podmienený špecifickými hudobnými schopnosťami, kre-

atívny potenciálom, odbornou výchovou a prostredím, teda všetkým tým, čo konkrétny jedinec pri styku s hudbou skúsil. Súčasní psychológovia (napr. Váňová, 2013, s. 326), poväčšine uvažujú o piatich etapách hudobno-kreatívneho procesu: preparácia, inkubácia, iluminácia, realizácia a verifikácia. Uvedená etapizácia vo viac menej popisnej forme diferencuje jednotlivé fragmenty tohto procesu, ktoré sa môžu navzájom prelínať, ale neumožňujú sledovať úlohu kognitívnych a emocionálnych zložiek, čo považujeme u Bela Felixu za dôležité. Veľké citové a duchovné bohatstvo, široká dispozičná škála utvárali u neho záujem aj o iné druhy umenia, a to predovšetkým o literatúru, filozofiu a výtvarné umenie, ktoré dokázal obdivuhodným spôsobom syntetizovať s hudbou, a tak pretvárať v zmysluplné posolstvá svojej doby.

Umeleckú a kompozičnú činnosť Bela Felixu nemôžeme považovať za izolovaný komplex, pretože tieto aktivity sa časovo prekrývali, vzájomne dopĺňali, integrovali v konkrétnych projektoch, zvukovo-scénických, hudobno-divadelných produkciách, ako aj v zborovej a upravovateľskej činnosti pre vyspelé detské a dospelé spevácke zbory. Felixova umelecká činnosť sa tak stala akýmsi motivačným stimulom a jednou z integrujúcich zložiek neskoršieho hudobno-pedagogického pôsobenia.

Obrazová príloha

Obr. 1

hudba Bela Felix
text Tomáš Janovic

Zázračná komnata

Voľne, slávnostne M.M. 80

Prej-di de-vaf riek a de-vaf hôr

Oživene Široko

Nej-de o to kto tam bu-de skôr.

nej-de o to, kto tam bu-de skôr.

Obr. 2

plným hlasem poco a poco cresc

Krok za kro-kom, zvuk za zvu-kom, krok... *mf*

P *mf*

Soli

Hlá-daj zá- zrač-nú kom-na-tu, zá- zrač-nú kom-na-tu

Obr. 3

Žartovne

či je tam a či je tu, či je tam a či je tu, a či je

cresc *cresc*

ff *f* *a tempo*

tu, či je tu,

Obr. 4

Žartovne

či je tam a či je tu, či je tam a či je tu, a či je

cresc *cresc*

ff *f* *a tempo*

tu, či je tu,

Obr. 5



Poznámky

- 1 Širokospektrálny záber vedecko-publikačných aktivít Bela Felixa zahŕňa viac ako 140 publikačných jednotiek rozličného druhu: 5 monografií, 5 odborných knižných prác a štúdií charakteru vedeckej monografie, 5 vysokoškolských učebných textov, jednu učebnicu hudobnej výchovy pre stredné školy (v spoluautorstve), 21 učebníc a metodických príručiek hudobnej výchovy pre základné školy (v spoluautorstve s Evou Langsteinovou), 44 štúdií, článkov a statí v zborníkoch, 35 odborných článkov, 1 publikovaná a množstvo nepublikovaných recenzií.
- 2 Detské piesne Bela Felixa v učebniciach hudobnej výchovy pre ZŠ sú melodicky a rytmicky svieže, s výrazným využívaním synkopického rytmu, ktoré doposiaľ chýbali v školskom speváckom repertoári. Sú napísané s pedagogickým majstrovstvom a prednosťami klaviristu a obsahovo sú blízke detskému interpretovi. Ich percentuálny podiel v učebniciach hudobnej výchovy pre 1.–9. ročník ZŠ predstavuje 11,6 %, čo tvorí 52 autorských detských piesní (pokiaľ nepočítame piesne v hudobno-dramatických celkoch).
- 3 Experimentálny projekt rozšíreného vyučovania hudobnej výchovy (1987) patril na Slovensku k ojedinelým formám základného hudobného vzdelávania. Inicioval širší okruh spolupracovníkov i z radov ďalších hudobných skladateľov Ivana Paríka, Tadeáša Salvu a Juraja Hatríka. Akceleroval riešenie širokého spektra hudobnopedagogických otázok, ktoré rezonovali na konferenciách v Nitre a Banskej Bystrici v 80. a 90. rokoch minulého storočia.
- 4 Bol dlhoročným dirigentom špičkového, medzinárodne uznávaného detského speváckeho zboru Priboj z Prievidze. Pedagogicky pôsobil na Katedre hudobnej kultúry Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a vedie ženský spevácky zbor Mladosť. Je členom odborných porôt rôznych zborových súťaží a členom umeleckých komisií. Aktívne sa podieľa na organizácii medzinárodne etablovaného festivalu zborového spevu Akademická Banská Bystrica.

Literatúra

1. FELIX, B. 2004. Zázračná komnata. Notový materiál. In *Súkromný archív Bela Felixa*. Banská Bystrica 2004.
2. KOLOŠTOVÁ, M. 1997. Zborová tvorba Bela Felixa. In *Cantus Choralis Slovaca 1997: Zborník materiálov z 2. medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 1997. ISBN 80-8083-045-2, s. 144–146.
3. ŘÍHA, Jozef. 2008. Belo Felix – hudební skladatel a pedagog. In *Dni hudobnej výchovy 2007*. Zborník z 2. ročníka medzinárodnej hudobnopedagogickej konferencie v Ban-

skej Bystrici. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, Katedra hudobnej výchovy 2008. ISBN 978-80-8083-638-2, s. 54–58.

4. SEDLÁK, F.-VÁŇOVÁ, H. 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova v nakladatelství Karolinum 2013, 406 s. ISBN 978-80-246-2060-2

Résumé

Autorka v príspevku reflektuje pohľad na umeleckú činnosť emeritného profesora Bela Felixa. Rozoberá zborovú kompozíciu „Zázračná komnata“ ako súčasť dlhodobého polyestetického projektu realizovaného v Bibiane v Bratislave. Predkladá stručnú charakteristiku umelecko-kompozičného procesu Bela Felixa a jeho aktivít, ktoré sa prekrývali, vzájomne dopĺňali a integrovali v konkrétnych projektoch, ako aj v zborovej činnosti pre vyspelé detské spevácke zbory.

Kľúčové slová: Belo Felix, umelecká činnosť, zborová kompozícia, polyestetický projekt

Key words: Belo Felix, artistic activity, choral composition, polyesthetic project

PaedDr. Marianna Kološtová, Ph.D. je odbornou asistentkou na Katedre hudobnej kultúry Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Doktorandské štúdium v odbore *hudební teorie a pedagogika* absolvovala na Pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity v Ostrave. Vo svojej vedecko-publikačnej činnosti sa dlhodobo orientuje na problematiku dejín hudobnej výchovy a hudobného vzdelávania na Slovensku, osobností slovenskej hudobnej pedagogiky v regionálnom i nadregionálnom kontexte. V uvedenej súvislosti publikovala dve monografie Štefan Kantor (2006), *Výrazné osobnosti slovenskej hudobnej pedagogiky Viliam Fedor a Tibor Sedlický* (2015). V súčasnosti je vedúcou riešiteľkou projektu MŠVVaŠ SR KEGA 036UMB-4/2016 Zriadenie Kabinetu hudobnej pedagogiky pri Katedre hudobnej kultúry PF UMB prioritne zameraného na osobnosti regionálnej hudobnej pedagogiky, historiografie, dokumentácie a dejín hudobnej výchovy.
mariana.kolostova@umb.sk